

Rekomendacje

do opracowania i realizacji programów służących działaniom profilaktycznym mającym na celu udzielenie specjalistycznej pomocy, zwłaszcza w zakresie promowania i wdrażania prawidłowych metod wychowawczych w stosunku do dzieci w rodzinach zagrożonych przemocą w rodzinie

Wrocław, 2019 r.

Opracowanie i realizacja programów „służących działaniom profilaktycznym mającym na celu udzielenie specjalistycznej pomocy, zwłaszcza w zakresie promowania i wdrażania prawidłowych metod wychowawczych w stosunku do dzieci w rodzinach zagrożonych przemocą w rodzinie” to zadanie własne powiatu wynikające z ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2015 r., poz. 1390 ze zm.).

W przepisach nie uregulowano szczegółowych kwestii dotyczących „zawartości” programów, co z jednej strony – pozostawiając swobodę samorządom, daje szansę na dostosowanie treści programu do potrzeb społeczności lokalnej, a z drugiej – może przysparzać kłopotów, zwłaszcza w kontekście współistnienia powiatowych programów przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie oraz programów, o których mowa w art. 6 ust. 3 pkt 2 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

Do najczęściej stwierdzanych podczas nadzoru lub kontroli nieprawidłowości i uchybień w zakresie programów, o których mowa w art. 6 ust. 3 pkt 2 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie zaliczono:

1. Brak opracowanego w formie dokumentu i formalnie przyjętego do realizacji przedmiotowego programu,
2. Brak wskazania podmiotu/podmiotów odpowiedzialnych za realizację zadań,
3. Treść programu tożsama z treścią powiatowego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie,
4. Brak zaplanowanych do realizacji zadań (*ograniczenie się tylko do wskazania celów szczegółowych*),
5. Zbyt ogólnie sformułowane zadania (*sformułowanie zadań nie jako działań tylko efektów, np.: poszerzenie wiedzy na temat skutków przemocy*),

6. Ujęcie w harmonogramie zaplanowanych do realizacji zadań zarówno celów jak i działań,
7. Brak realizacji programu,
8. Brak monitoringu i ewaluacji,
9. Brak aktualizacji diagnozy zjawiska przemocy w rodzinie w zakresie obejmowanym przez program,
10. Niewystarczająca współpraca powiatowych jednostek wpływająca na poziom realizacji zaplanowanych działań i stopień osiągnięcia założonych celów.

W związku z powyższym zaistniała potrzeba - wspólnego z samorządem powiatowym – rozważenia formuły przedmiotowych programów. Niniejsze rekomendacje wypracowano podczas VIII Dolnośląskiego Seminarium Interwencji Kryzysowej, na podstawie analizy programów służących działaniom profilaktycznym mającym na celu udzielenie specjalistycznej pomocy, zwłaszcza w zakresie promowania i wdrażania prawidłowych metod wychowawczych w stosunku do dzieci w rodzinach zagrożonych przemocą w rodzinie dolnośląskich powiatów oraz konsultacji z przedstawicielami Powiatowych Centrów Pomocy Rodzinie.

- I. Program powinien być opracowany w formie dokumentu przez przedstawicieli powiatowych instytucji działających w obszarze szeroko rozumianej pomocy dla rodziny. Pozwoli to na stworzenie bogatej oferty działań - na bazie statutowych zadań powiatowych jednostek, a także uświadomi poszczególnym podmiotom ich rolę w powiatowym systemie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Dokument powinien składać się z części diagnostycznej, programowej oraz weryfikującej, która zawierać powinna harmonogram działań oraz określony sposób prowadzenia monitoringu i ewaluacji. Może być opracowany więcej niż jeden program.
- II. Program winien być formalnie przyjęty do realizacji. Rekomenduje się przyjęcie dokumentu uchwałą Rady Powiatu, gdyż obligować to będzie wszystkie powiatowe podmioty do realizacji zaplanowanych zadań, a także zapewni ich monitoring i ewaluację. Dlatego w uchwale należy wskazać faktycznych wykonawców poszczególnych przedsięwzięć, a także podmiot odpowiedzialny za koordynację programu.
- III. Mając świadomość, że stosowania przemocy uczymy się w toku procesu wychowania, istotne jest zatem by przeciwdziałanie temu zjawisku rozpocząć u źródła. Aby zwiększyć skuteczność powiatowego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, treść programu (tj. diagnoza, cele i zadania) powinna koncentrować się wokół problematyki przeciwdziałania powielaniu nieprawidłowych wzorców wychowania – i to powinno odróżniać program służący działaniom profilaktycznym mającym na celu udzielenie specjalistycznej pomocy, zwłaszcza w zakresie promowania i wdrażania prawidłowych metod wychowawczych w stosunku do dzieci w rodzinach zagrożonych przemocą w rodzinie od powiatowego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie.
- IV. Mając na względzie możliwość dostosowania planowanych zadań do lokalnych potrzeb, niezbędne jest sporządzenie powiatowej diagnozy zjawiska przemocy w rodzinie, jednak w zakresie ograniczonym istotą programu, tj. rodzin wymagających wsparcia w prawidłowej realizacji funkcji opiekuńczo – wychowawczych oraz wychowujących się w tych rodzinach dzieci.
W tym celu rekomenduje się pozyskanie m.in. następujących danych:
 - Liczba rodzin objętych procedurą „Niebieskie Karty” – w podziale na poszczególne gminy, w tym liczba rodzin w dzieci,

- Liczba procedur „Niebieskie Karty”, w których osobą doświadczającą przemocy jest dziecko (liczba dzieci bezpośrednio doświadczających przemocy),
- Liczba rodzin z dziećmi objętych nadzorem kuratora sądowego,
- Liczba rodzin z dziećmi objętych dozorem kuratora w związku ze sprawami karnymi za znęcanie się nad rodziną,
- Liczba rodzin z dziećmi korzystających ze wsparcia asystenta rodziny,
- Liczba dzieci w pieczy zastępczej,
- Liczba rodzin biologicznych, którym odebrano dzieci,
- Liczba dorosłych wychowanków pieczy zastępczej,
- Liczba uczniów którzy stosują przemoc wobec rówieśników oraz liczba dzieci, u których widoczne są zaniedbania i bezradność opiekuńczo – wychowawcza rodziców,
- Liczba dzieci zagrożonych niedostosowaniem społecznym,
- Inne.

V. Aby utrzymać profilaktyczny charakter programu rekomenduje się koncentrowanie celów i zadań programu w trzech obszarach:

➤ **Utrwalanie prawidłowych wzorów wychowania.**

Osoby, które wychowywały się w rodzinach uwikłanych w przemoc domową, nawet jeśli potrafią rozpoznać u siebie niepożądane, krzywdzące zachowania wobec bliskich, niekoniecznie wiedzą / umieją postąpić inaczej. Dlatego też w tym obszarze propagujemy i wzmacniamy to, co jest właściwe i chroni przed uwikłaniem się w mechanizmy przemocowe. Mogą znaleźć się tu przedsięwzięcia uświadamiające istotną rolę jaką dla zdrowia psychicznego i prawidłowego funkcjonowania człowieka odgrywa więź dziecka z rodzicami, czym jest ta więź i jak się ją buduje, a także dotyczące sposobu spędzania wolnego czasu przez rodziny, itp.

➤ **Zapobieganie występowaniu przemocy w rodzinie poprzez wspieranie osób i rodzin doświadczających przemocy oraz zagrożonych przemocą.**

Czynniki ryzyka mogą dotyczyć rodziców (m.in. młody wiek, samotne rodzicielstwo, uzależnienie lub nadużywanie substancji odurzających, niechciana ciąża, choroba psychiczna, niewystarczające umiejętności rodzicielskie), dziecka (przedwcześnie urodzone, niepełnosprawne, niechciane, itp.) albo rodziny (liczna, często zmieniająca miejsce zamieszkania, izolująca się, doświadczająca ubóstwa, przemocy, brak wsparcia społecznego, itp.). Im więcej czynników ryzyka w konkretnej rodzinie, tym większe prawdopodobieństwo, że rodzina może nie

funkcjonować prawidłowo. Należy jednak pamiętać, że wystąpienie jednego z czynników jest wystarczające, aby w rodzinie dochodziło do krzywdzenia dzieci. Planowane w programie zadania winny zatem uwzględniać okoliczności sytuacji rodziny i jej deficyty. W tym obszarze programu mogą znaleźć się treningi kompetencji opiekuńczo – wychowawczych, poradnictwo specjalistyczne, grupy edukacyjne i wsparcia, dystrybucja informacji o miejscach udzielania pomocy oraz broszur edukacyjnych, interwencje, itp.

➤ **Zintensyfikowanie pomocy dla dzieci i młodzieży dotkniętych przemocą i z rodzin zagrożonych przemocą w rodzinie**

Planując zadania w tym obszarze należy uwzględnić wszystkie dzieci, zarówno te, które wychowują się w bezpiecznych i wspierających środowiskach, te, które bezpośrednio doświadczają przemocy ze strony bliskich, jak również te, które wychowują się w rodzinach, w których są świadkami przemocy domowej. W swojej ofercie należy ująć zarówno edukację o zjawisku przemocy w rodzinie (pozwalającą rozpoznać zachowania i mechanizmy przemocowe, rozumieć sytuację rodzin doświadczających przemocy), jak i warsztaty ukierunkowane na wzmocnienie czynników chroniących (dotyczące komunikacji, asertywności, emocji – nazywania i wyrażania, radzenia sobie ze stresem, wzmocniania poczucia własnej wartości, optymizmu, skuteczności, wewnątrzsterowności, itp.).

Kolejna grupa zadań powinna tworzyć ofertę wsparcia dla dzieci i młodzieży, które już doświadczają cierpienia spowodowanego przemocą w rodzinie (poradnictwo specjalistyczne, rozmowy wspierające ze strony pracowników oświaty, grupy wsparcia, interwencje, itp.).

VI. W odniesieniu do zaplanowanych zadań – program powinien uwzględniać wszystkie działania powiatowych podmiotów z obszaru profilaktyki w zakresie wsparcia kompetencji opiekuńczo – wychowawczych rodziców oraz pomocy specjalistycznej dla rodziców i dzieci. Niezbędne jest wypracowanie zasad współpracy pomiędzy powiatowymi jednostkami, zwłaszcza w zakresie wzajemnego informowania się o prowadzonych przedsięwzięciach, informowania lokalnej społeczności o realizowanych w powiecie inicjatywach oraz rekrutacji do grupowych form wsparcia.

VII. Odbiorcami programów mogą być również rodziny zastępcze oraz wychowankowie pieczy zastępczej z tym zastrzeżeniem, że w każdym przedsięwzięciu grupa odbiorców nie może być jednorodna (tzn. powinna

składać się zarówno z dzieci i młodzieży wychowywanej w rodzinach biologicznych jak i w pieczy zastępczej. Podobnie jeśli chodzi o dorosłych – zarówno z rodziców biologicznych, jak i zastępczych).

- VIII. O realizowanej w danym roku w ramach programu ofercie, każdorazowo należy poinformować ośrodki pomocy społecznej, szkoły prowadzone przez samorząd gminny, zespoły interdyscyplinarne i inne podmioty działające w obszarze przeciwdziałania przemocy domowej oraz wsparcia dziecka i rodziny. Powyższe pozwoli nawiązać lub wzmocnić realną współpracę pomiędzy instytucjami oraz dotrzeć z pomocą do najbardziej potrzebujących.
- IX. Istotnym elementem programu powinno być monitorowanie i ewaluacja działań w nim ujętych. W tym celu realizatorzy poszczególnych zadań winni mieć obowiązek przekazywania do koordynatora programu danych, na podstawie których możliwa będzie ocena zapotrzebowania na konkretne przedsięwzięcia, dostosowanie oferty wsparcia do potrzeb mieszkańców powiatu, a także racjonalne i efektywne wykorzystanie zasobów powiatu.
- X. Do koordynatora programu powinno należeć prowadzenie monitoringu oraz sporządzenie ewaluacji programu. W sytuacji przyjęcia kilku programów, każdy program może mieć innego koordynatora. Ze sprawozdaniem dotyczącym realizacji w bieżącym roku programu powinny być zapoznane wszystkie podmioty zaangażowane w realizację poszczególnych inicjatyw.

